

לוי אשכול והקיבוץ

בשנת 1914, בסמוך לעלייתו לארץ, היה אשכול קשור ל"קבוצת עבודה" – קבוצת חברים שהיו מזוהים עם מפלגת "הפועל הצעיר". הקבוצה עברה ממקום למקום בארץ בחיפוש אחר עבודה ומגורים מתוך אמונה בחיים שיתופיים, יישוב הארץ ועבודה עברית. אשכול היה חלק מהקבוצה, אך כבר בשלב מוקדם הקדיש חלקים הולכים וגדלים מזמנו לפעילות ציבורית – ניהולית ופוליטית – בשליחות הקבוצה והמפלגה, כך שעבודתו בקבוצה כפועל מן המניין הלכה והצטמצמה. לאורך השנים נשאר אשכול בקשר עם חברי הקבוצה אף שכבר לא היה חלק ממנה.

בשנת 1920 קיבלו חברי "קבוצת עבודה" הצעה להתיישב ליד קיבוץ דגניה וליישב את דגניה ב', שננטשה על ידי קבוצת פועלים קודמת. אף שניסיונות התיישבות קודמים של "קבוצת עבודה" לא עלו יפה, החליטו חברי הקבוצה לקבל את ההצעה, ובערב יום הכיפורים תרפ"א, 21 בספטמבר 1920, הם עלו להתיישב בשכונת לקבוצת דגניה והקימו את דגניה ב'.

אשכול התגייס להתיישבות בדגניה ב' בהתלהבות, ובמשך השנה הראשונה להתיישבות הוא שהה שם רוב זמנו. אך הקריאה הציבורית והמטלות שהוטלו עליו גברו, והוא החל לעשות את עיקר זמנו במרכז הארץ בענייני תנועת הפועלים. רק כאשר אשתו, אלישבע, נאלצה להשתקע בתל אביב, מטעמי פעילותה הציבורית, העביר אשכול את מרכז חייו לתל אביב גם כן. עד סוף חייו המשיך אשכול להיות קשור לדגניה ב' ולבקר שם בכל הזדמנות. חבריו מספרים שבכל פעם שאשכול הגיע לביקור הוא נהג לחלוץ את נעליו, להלך יחף על האדמה ולהתנדב לעבודה חקלאית.

בכל תפקידיו הציבוריים נהג אשכול לדבר על אורח החיים השיתופי והחלוצי של הקבוצה והקיבוץ ולהציגם כמודל לחיים אידיאליים המשקפים את החלוציות והציונות.

ביוני 1963, לאחר שהממשלה בראשותו זכתה לאמון הכנסת, נסע אשכול ונשא דברים בדגניה ב' אף שלא התגורר בקיבוץ זה שנים רבות.

גם בשנות כהונתו כראש הממשלה, מדי כמה חודשים, היה אשכול מגיע עם אשתו מרים לביקור בדגניה ב' ושם התגורר בדירה קטנה שהוקצתה לו.

לוי אשכול וקליטת העלייה

בספטמבר 1948 מונה אשכול לראש מחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית. באוקטובר 1949 הוא מונה גם לגזבר הסוכנות, בזמן של משבר כלכלי חריף בסוכנות. בתפקידיו אלה הוביל אשכול את אחד ממהלכי ההתיישבות הנרחבים ביותר שידע היישוב ושקבע את דמותה של המדינה לשנים שלאחר מכן.

אשכול ראה בהתיישבות, ובעיקר בהתיישבות החקלאית, את התשובה לשאלות חברתיות כמו אבטלה וקליטה חברתית של העולים, לצד תשובה לשאלות ביטחוניות-מדיניות ובמיוחד קביעת גבולות המדינה.

מ-14 במאי 1948 ועד לסוף דצמבר 1949 עלו למדינת ישראל – שכללה אז יישוב יהודי של כ-600 אלף איש – כ-300 אלף עולים. בשלב ראשון הם יושבו בעיקר בשולי תל אביב וחיפה, במחנות עולים שהוקמו כדי לקלוט את זרם העולים. אשכול סבר שיש לפזר את העולים וליישב אותם בכל רחבי הארץ בהתיישבות חקלאית וכפרית, ובכך לספק דיור, ליצור עורף חקלאי שיגדל די מזון שיספק את צורכי המדינה המתפתחת, ולאפשר לעולים להתפרנס מעמל כפיהם.

בסוף 1949 יזם אשכול את הקמת המעברות, שיועדו להיות שכונות מעבר לשלב שבין ההגעה לארץ להשתקעות ביישובי הקבע. במעברות נדרשו העולים להתפרנס מעבודה ביישובים סמוכים או בעבודות יזומות של המדינה.

בין מאי 1948 לדצמבר 1951, שלוש השנים הראשונות להקמת המדינה, עלו קרוב ל-800 אלף עולים חדשים לישראל. למענם הקים אשכול כ-325 יישובים חקלאיים חדשים, וכן כ-120 מעברות שנהפכו לאורך השנים לשכונות בתוך הערים הגדולות או לערים עצמאיות.

לוי אשכול ומפעל המים

מאז עלייתו לארץ הוטרו לוי אשכול משאלת המים: כיצד לקיים חקלאות בארץ שאין בה משקעים רבים ושזאזורים שלמים בה נטולים מקורות מים. מקום עבודתו הראשון בארץ היה מכון השאיבה של פתח תקווה, "בית השואבה". בעיית המים נהפכה מבחינתו לבעיה בוערת עם הקמת קיבוץ דגניה ב', שהוא היה ממיסדיו. שם אי-אפשר היה לפתח את המשק החקלאי, עד שאשכול יזם והקים מכון שאיבה מקומי למי הכנרת.

בעקבות קשריו של אשכול עם חברו לקבוצת דגניה ב' מהנדס המים שמחה בלאס, כבר ב-1933 הוא ניסה למצוא דרך לקניית ציוד ולהקמת חברת תשתיות מים לאומית, אך נתקל בקשיים. רק כשהוא עמד בראש חברת "ניר" של ההסתדרות ב-1937 הקים אשכול את חברת "מקורות", בשיתוף עם ההסתדרות, הסוכנות והקרן הקיימת. תחת ניהולו של אשכול, שהיה מנהלה הראשון, התקינה החברה את תשתיות המים בעמק הקישון, ואחר כך גם סיפקה מים לחלקים מחיפה.

יחד עם שותפו לניהול "מקורות" פנחס ספיר ובעזרת תכניותיו של חברו המהנדס שמחה בלאס, עמד אשכול בראש מקורות עד שנת 1951 והמשיך להוביל את פריסת רשת צינורות המים ברחבי הארץ, ובכך הביא להלאמה הדרגתית של מערכות המים הקיימות.

אשכול האמין כי המים הם משאב לאומי וכי ניהול תחום המים ואספקתם לכל הציבור בישראל צריכים להיות באחריות המדינה, כדי שהמים יגיעו לכל בית ולכל יישוב, גם ליישובים המרוחקים ביותר.

בשנת 1946 יזם אשכול הקמה של אחת-עשרה נקודות יישוב בנגב, וארבעה חודשים מאוחר יותר עלו בעקבותיהן על הקרקע שישה יישובים נוספים. הקמת היישובים התאפשרה בעקבות התכנית למשיכת מי הנחלים, ותחילת העבודה על הקמת המוביל הארצי שיזרים מים לכל רחבי הארץ ממי הירדן והכנרת. המוביל הארצי החל להיבנות בשנת 1957 והוא נחנך שבע שנים לאחר הקמתו, בשנת 1964, כאשר אשכול כיהן כראש ממשלה.